

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-61>

УДК 330.3

РИНКОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

MARKET ENVIRONMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Саламін Оксана Степанівна

кандидат економічних наук, доцент,
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5388-3247>

Поперечний Степан Іванович

кандидат економічних наук, доцент,
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8018-023X>

Salamin Oksana, Poperechny Stepan

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies of Lviv

Стаття присвячена вирішенню актуальних проблем формування ринкового середовища сільськогосподарських підприємств. Показано, що існує середовище складне і динамічне, не сприяє становленню і розвитку у першу чергу невеликих суб'єктів господарювання. Основним негативним чинником їх ефективного функціонування є волатильні ціни, адаптуватись до яких неможливо. В цих умовах прискорено розвиваються особливо великі за розмірами суб'єкти господарювання холдингового типу, які формують власні канали розподілу і виводять продукцію на зовнішні ринки, де ціни стабільніші. Досліджено способи державного регулювання цін на сільськогосподарську продукцію, що застосовувались в Україні за усі роки реформування сільськогосподарства на ринкових засадах. Показано, що жоден з них не забезпечив очікуваних результатів. Пропонується сприяти становленню саморегульованих організаційних систем, у яких без прямого державного втручання формуються прийнятні ціни.

Ключові слова: аграрний ринок, ринкове середовище, інфраструктура ринку, ціна, державне регулювання цін, саморегульовані економічні системи.

The purpose of the article is to study the current problems of formation market environment in agriculture, its influence on the possibilities of formation and effective functioning of agricultural enterprises of different sizes and organizational forms. The relevance of research is due to the complexity of the existing market environment, the impossibility of adapting small farms to it. Generally accepted research methods were used. The method of comparative analysis was used to assess the impact of the existing market environment on enterprises of different sizes. The monographic method was used to assess the state of the market environment. The influence of the existing market environment on the structure of cultivated areas of agricultural crops in Ukraine was studied based on the application of the statistical and economic methods. Central place in the market environment of agricultural enterprises belongs prices. Prices for agricultural products in Ukraine are variable. It is impossible to adapt to them. In these conditions, especially large holding-type business entities that have their own distribution channels and bring their products to the foreign market develop as a priority. Preference is given to grain, which is a transportable product. The increase in the area planted with grain crops is due to the forced increase in the import of dairy products and meat products. Attempts at state regulation of prices did not provide the necessary results. After Ukraine becomes a member of the WTO, the possibilities of state regulation of prices are limited by the provisions of this organization. It is proposed to carry out state organizational and financial support for the formation and development of self-regulating economic systems in which acceptable prices are formed without state intervention. Such systems can be created by the organization in individual agricultural enterprises in the field of product processing and its sale

to consumers. For such small systems, a concentrated marketing strategy is acceptable, which involves focusing on meeting the needs of consumers who belong to narrow market segments. By implementing it, small enterprises can avoid competition from large processing enterprises. The practical value of the article lies in the possibility of using the recommended methods for improving the organizational structure of agriculture.

Keywords: agricultural market, market environment, market infrastructure, price, state regulation of prices, self-regulating economic systems.

Постановка проблеми. Належний регуляторний вплив на суб'єкти господарювання ринкові важелі здійснюють за умови сформованості інфраструктури аграрного ринку, яка забезпечує генерування ринкових цін та каналів розподілу. Без цього виникають проблеми щодо виведення продукції на цільові ринки, формування цін, які забезпечують необхідний вплив на обсяги виробництва окремих видів продукції для гарантування продовольчої безпеки держави, її доступність споживачам. Після набуття Україною членства у СОТ можливості державного впливу на ціни, які не забезпечують необхідних темпів і пропорцій розвитку сільського господарства, обмежуються відповідними положеннями даної міжнародної організації. У таких умовах особливої актуальності набувають питання дослідження ринкового середовища сільськогосподарських підприємств та вивчення його впливу на стан сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування ринкового середовища сільськогосподарських підприємств, його стану та впливу на тенденції розвитку сільського господарства розглядаються у багатьох наукових публікаціях. У більшості публікацій зазначається про неналежну сформованість аграрного ринку. Причиною невиконання ринком своїх функцій Т. В. Стройко [12] вважає початкові етапи становлення інфраструктури аграрного ринку. З ним солідарні Н. М. Сіренко [11], К. А. Мікуляк [11], К. В. Мазур [3], Я. В. Гонтарук [3], які пояснюють більшість проблем аграрного сектору економіки неналежною організованістю аграрного ринку, монополізацією посередниками каналів розподілу, проблематичністю доступу виробників до каналів розподілу. Д. В. Неміш [6], М. М. Гуменюк [6] та П. Несесенко [8] вважають існуюче ринкове середовище несприятливим у першу чергу для становлення невеликих організаційних форм господарювання, які крім збільшення обсягів виробництва продукції і формування конкурентного середовища забезпечують стабільний розвиток сільських територій та підвищення рівня зайнятості сільського населення. За результа-

тами здійснених досліджень Ю. О. Лупенко [2] робить висновок, що в умовах існуючого ринкового середовища слід очікувати збільшення кількості великих підприємств та скорочення кількості фермерських господарств і виробничих кооперативів.

Значна увага вчених та практиків господарювання до проблем формування ринкового середовища, його впливу на стан сільського господарства і окремих організаційних структур та галузей поєднується з тим, що пропонуються взаємосуперечливі підходи до її вирішення. Часто пропонується зарубіжний досвід організаційної побудови аграрного ринку. При цьому до уваги не завжди беруться історичні умови становлення ринкових відносин в окремих, нині економічно розвинутих країнах та актуальні проблеми розвитку сільського господарства і сільських територій цих країн, які слід вирішувати.

Метою статті є обґрунтування підходів до формування ринкового середовища, яке б забезпечило необхідні умови і стимули для становлення конкурентоспроможних суб'єктів господарювання, вирішення соціальних проблем окремих регіонів та сільських населених пунктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначальний вплив на поведінку суб'єктів господарювання в умовах ринкових відносин має ціна, яка формується на основі співвідношення між попитом та пропозицією при існуючому рівні конкуренції. Крім ціни обсяги виробництва продукції та її дистрибуції визначаються чинниками мікросередовища підприємства, до якого відносять постачальників, посередників та конкурентів. Вагоме значення мають спільні для усіх підприємств політичні, демографічні, соціально-економічні, правові чинники, чинники макросередовища. Разом усі елементи формують ринкове середовище, яким визначаються як можливості підприємства, так і його загрози.

Принципам ринкової економіки відповідає вільне ціноутворення. Абсолютно вільне ціноутворення можливе за умови належного рівня сформованості ринку і при його близькій до ідеальної організаційній побудові. Необ-

хідною умовою ринкового ціноутворення є належна сформованість ринкової інфраструктури, основними функціями якої є ринкове генерування цін та товаропотоків.

Тривале реформування вітчизняного сільськогосподарства в Україні на засадах ринкових відносин поєднується з початковими етапами становлення ринку і його інфраструктури. Через неналежну сформованість інфраструктури аграрного ринку сільськогосподарські підприємства мають обмежені можливості щодо вибору прийнятних каналів розподілу. Канали розподілу монополізовані окремими структурами, які диктують ціни. Колишнє планове ціноутворення замінене монопольним ціноутворенням окремих структур. Скорочується кількість аграрних бірж. Вони не мають помітного впливу на рівень цін. Кількість оптових ринків сільськогосподарської продукції зростає, однак тут не здійснюються передбачені Законом України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» аукційні торги. Вітчизняні оптові ринки сільськогосподарської продукції створювались приватним капіталом і їх діяльність спрямовується на надання послуг з реалізації продукції для максимізації власного прибутку. Визначені даним Законом такі напрями діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції як сприяння прискореному просуванню сільськогосподарської продукції від виробника до кінцевого споживача у торговельному ланцюгу, надання можливості для виходу на ринок сільськогосподарської продукції всім постачальникам і споживачам такої продукції, забезпечення постачання населенню якісної сільськогосподарської продукції, забезпечення достовірною інформацією операторів оптових ринків сільськогосподарської продукції про кон'юнктуру ринку сільськогосподарської продукції та споживчу якість такої продукції здійснюються лише у тій мірі, у якій вони забезпечують збільшення загальної маси прибутку оптового ринку. Переваги надаються посередницьким організаціям, що здійснюють

на оптовому ринку комерційну діяльність на постійній основі.

В умовах існуючого ринкового середовища центральними є проблеми щодо дистрибуції виробленої продукції. Через це прискорено розвивають особливо великі за розмірами суб'єкти господарювання холдингового типу, які формують власні канали розподілу. Крім того усіма за розмірами суб'єктами господарювання надаються переваги виробництву зерна. Основними перевагами зерна щодо дистрибуції є його багатоцільове використання і можливість пошуку альтернативних каналів розподілу, а також можливість тривалого зберігання і збуту в той маркетинговий період, коли кон'юнктура ринку зерна найбільш сприятлива для виробника. Вагомим чинником переваг зернового господарства є можливість в мовах активізації міжнародних інтеграційних процесів виведення зерна на зовнішні ринки і його реалізації за цінами світового ринку. Збільшення частки посівних площ зернових культур призводило до вимушеного скорочення у загальній площі посівів частки інших культур (табл. 1).

Найбільше скорочено частку посівних площ кормових культур. Скорочення площ посівів кормових культур поєднувалось із зменшенням поголів'я усіх видів тварин. За 2017–2021 роки найбільше скорочено поголів'я корів. Якщо на кінець 2016 року поголів'я корів складало 2017,8, то на кінець 2021 лише 1544,0 тисяч голів.

На відміну від зерна молоко малотранспортоздатний продукт щодо якого необхідно здійснювати щоденні збутові операції. Молоко не може виводитись місцевими заготівельними та переробними підприємствами на віддалені ринки і ринок молока найбільш монополізований. Скорочення обсягів виробництва молока призводить до проблем із його закупівлями молокопереробними підприємствами та їх банкрутства, що провокує загальні кризові явища в економіці держави. Поза увагою залишається те, що молоко і

Таблиця 1

Структура посівних площ сільськогосподарських культур в Україні, %

Група культур	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Зернові	53,0	53,6	54,7	54,7	56,0
Технічні	33,6	33,4	32,6	32,8	32,3
Картопля, овочеві та баштанні культури	6,7	6,6	6,5	6,6	6,3
Кормові	6,7	6,4	6,2	5,9	5,4

Примітка: джерело інформації: дані Державної служби статистики України [10, с. 72]

молочні продукти є продуктами першої необхідності і попит на них стійкий навіть в умовах економічної кризи та скорочення доходів споживачів. Зменшення обсягів виробництва молока призводить до вимушеного збільшення обсягів імпорту молочних продуктів. За 2016–2021 роки обсяги імпорту молочних продуктів в Україні зросли з 105 до 781 тисячі тонн. Обсяги імпорту м'яса за цей період зросли з 182 до 260 тисяч тонн. Намітилась тенденція монокультурного спрямування вітчизняного сільського господарства.

Переваги у виробництві зерна за рахунок виробничо-технічних чинників характерні у першу чергу для великих підприємств. Велике виробництво менш капіталомістке. Тут наявні предмети застави і доступні кредити. Великі підприємства володіють транспортними засобами для поставки зерна у припортові елеватори. Однак на виробництво зерна першочергово спрямовують свої ресурси і невеликі підприємства фермерського типу. Не володіючи власними каналами дистрибуції вони не можуть оминати місцевих посередницьких структур, які монополізували сферу закупівель зерна. Основна перевага виробництва зерна полягає в тому, що з орієнтацією на світові ціни навіть в умовах монополізації сфери заготівель порівняно з іншими видами продукції на зерно формуються стабільніші ціни.

Нестабільна цінова ситуація є особливо негативним чинником ринкового середовища сільськогосподарських підприємств. Вона характерна у першу чергу у сфері дистрибуції продукції невеликих фермерських господарств. Поєднання монопольного впливу окремих закупівельних організацій з впливом об'єктивних чинників кон'юнктури ринку призводить до такого рівня цінової волатильності, адаптуватись до якого неможливо ні у короткотерміновому, ні тим більше у довготривалому ринковому періоді. Фермерські господарства не можуть розробляти обґрунтованих бізнес-планів і маркетингових програм. Через високий ризик не залучаються банківські кредити.

Для послаблення дестабілізуючого впливу волатильних цін застосовувались різні способи їх державного регулювання, розроблялись програми державної підтримки суб'єктів господарювання. Менше одного року здійснювалась індексація закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію відповідно до загальних темпів інфляції. Відміна такого способу підтримання цінового паритету обумов-

лено тим, що він призводив до підвищення темпів інфляції. Обмеження рентабельності господарської діяльності у сферах переробки сільськогосподарської продукції та посередницької діяльності призводив до втрат привабливості цих видів діяльності, скорочення кількості суб'єктів господарювання у них, посилення монополізації ринку, скорочення обсягів закупівель продукції та наступного зниження ціни на неї. Найбільше зниження закупівельної ціни на молоко і скорочення поголів'я корів у результаті обмеження рентабельності у сфері переробки молока відзначається після загальної фінансової кризи. Результатом такого регулювання цін було вимушене застосування програм критичного імпорту масла та сухого молока. Через незначні обсяги майже не мали впливу на рівень закупівельних цін державні товарні та фінансові інтервенції, що здійснювались Аграрним фондом України.

Державне регулювання цін обмежується положеннями СОТ як таке, що спотворює ринкові результати. Після набуття Україною членства у СОТ та завершення перехідного періоду адаптації для нових членів цієї організації Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування Державного аграрного реєстру та удосконалення державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції» від 5 листопада 2020 року виключено другий розділ Закону України «Про державну підтримку сільськогосподарства України» від 24 червня 2020 року, яким регламентувалось державне регулювання цін окремих видів сільськогосподарської продукції.

Загальноновизнаним у світовій практиці способом державного впливу на ціни є стимулювання становлення ринкових відносин, розвиток інфраструктури ринку, обмеження рівня його монополізації. Життєздатними є саморегульовані організаційні системи, у яких без державного втручання формуються прийнятні для усіх учасників ринкових відносин ціни. Можливі різні організаційні форми таких систем, що забезпечують узгоджену діяльність суб'єктів господарювання у сферах виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації. Організаційно найпростішою є вертикальна маркетингова система контрактного типу, у якій координація дій усіх учасників, об'єднаних ланцюгом руху товарної маси, забезпечується на основі укладання та виконання господарських договорів. Створення таких систем не перед-

бачає додаткових капіталовкладень. Однак якщо хоч би один з учасників володіє монополією і можливістю диктувати ціни добровільно на основі укладання договору він від цього не відмовиться. Життєздатними є вертикальні маркетингові системи повного типу, які створюються організацією переробки сільськогосподарської продукції та її реалізації в окремих сільськогосподарських підприємствах. Безпідставним є критичне сприйняття таких систем, яке пояснюється обмеженістю вільних фінансових ресурсів, доцільністю спрямування коштів у сферу виробництва продукції, а не її переробки, неможливістю забезпечення конкурентних переваг порівняно з великими переробними підприємствами. Основною перевагою таких систем є подолання монопольного впливу на закупівельні ціни та їх стабілізація. За умови стабілізації цін знижується рівень ризиковості господарської діяльності у сфері виробництва сільськогосподарської продукції, а за умов належного забезпечення сировиною підвищується рівень ефективності господарської діяльності і у сфері її переробки. Для організації таких систем можуть залучатись пільгові банківські кредити. Позиціюючи свою діяльність на задоволенні потреб споживачів, що відносяться до вузьких сегментів ринку, підприємства, що організують такі вертикальні маркетингові системи, можуть забезпечити стійкі конкурентні позиції.

Без стабілізації цін не забезпечують очікуваних результатів державні програми організаційної та фінансової підтримки фермерських господарств. Не мали помітного впливу на збільшення чисельності фермерських господарств спрощені процедури їх створення та реєстрації, які полягали у знятті обмежень щодо розмірів земельної площі фермерського господарства, необхідності проживання засновника у сільській місцевості або набуття засновником досвіду ведення сільського господарства чи здобуття сільськогосподарської освіти. Лише формально перево-

дились на статус фермерських господарств сімейного типу окремі особисті селянські господарства населення після внесення доповнень до Закону України «Про фермерське господарство» щодо можливостей створення таких господарств без їх державної реєстрації як юридичної особи. Пряма державна фінансова підтримка має компенсаційний характер, частково послаблює негативний вплив нестабільних цін та недоодержаний у результаті цього прибуток без належних стимулів щодо створення нових і розвитку існуючих фермерських господарств.

Висновки. Ринкове середовище сільськогосподарських підприємств складне та динамічне. Можливості забезпечення їх ефективного функціонування визначаються багатьма чинниками цього середовища, які складно прогнозувати. Особливо негативний вплив мають волатильні закупівельні ціни, адаптуватись до яких неможливо ні у короткотерміновому, ні у довготерміновому ринковому періоді. В цих умовах суттєво знижується результативність державних програм організаційної та фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств. Прискорено розвиваються особливо великі за розмірами суб'єкти господарювання холдингового типу, які формують власні канали розподілу і самостійно виводять продукцію на зовнішні ринки, де ціни стабільніші. Жодним із способів державного регулювання цін на сільськогосподарську продукцію, що застосовувались в Україні після 1990 року, не вдалось забезпечити їх необхідної стабілізації. Після набуття Україною членства у СОТ можливості державного регулювання цін обмежуються положеннями даної міжнародної організації. Виходом з цього становища є формування інфраструктури аграрного ринку, створення можливостей вибору суб'єктами господарювання каналів розподілу на альтернативних засадах, сприяння створенню саморегульованих організаційних систем, у яких без державного втручання формуються прийнятні ціни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вакуленко В. Л. Особливості впливу державної політики на розвиток аграрного сектору економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 21. Ч. 1. С. 35–37. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/21_1_2018ua/9.pdf (дата звернення: 7.03.2013).
2. Лупенко Ю. О. Формування перспективної моделі сільського господарства України. *Економіка АПК*. 2012. № 11. С. 10–14. URL: http://eaprk.org.ua/sites/default/files/eaprk/2012/2012_11/12_11_02.pdf (дата звернення: 9.03.2013).

3. Мазур К. В., Гонтарук Я. В. Розвиток маркетингу на ринку агропродовольчої продукції Вінницької області. *Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут"*. 2022. № 23. С. 160–165. DOI: 10.20535/2307-5651.23.2022.264656.
4. Месель-Веселяк В. Я. Ефективність господарювання новостворених сільськогосподарських підприємств ринкового спрямування в Україні. *Економіка АПК*. 2016. № 12. С. 21–33. URL: http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2016/12/e_apk_2016_12_5.pdf (дата звернення: 9.03.2013).
5. Муха Р. А. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку сільськогосподарської галузі України. *Ефективна економіка*. 2019. № 8. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.8.32.
6. Неміш Д. В., Гуменюк М. М. Основи функціонування малого аграрного підприємництва в умовах євроінтеграції. *Вісник аграрної науки*. 2022. № 8 (833). С. 79–88. DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202208-10>.
7. Непочатенко О. О., Пташник С. А., Мельник К. М. Теоретичні аспекти конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2016. № 12. С. 33–36. URL: http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2016/12/e_apk_2016_12_6.pdf (дата звернення: 7.03.2013).
8. Несененко П. Методичні підходи до оцінки ефективності державного регулювання аграрного сектору. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: «Економічні науки»*. 2022. № 4. С. 288–296. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/09/2022-308-44.pdf> (дата звернення: 7.03.2013).
9. Райтер Н. Оцінка конкурентного середовища сільськогосподарських підприємств як інструмент ефективного стратегічного управління. *Аграрна економіка*. 2016. Т. 9. № 1–2. С. 75–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ae_2016_9_1-2_14 (дата звернення: 7.03.2013).
10. Сільське господарство України: статистичний збірник 2021. Київ: Державна служба статистики України, 2022. URL: ukrstat.gov.ua (дата звернення: 7.03.2023).
11. Сіренко Н. М., Мікуляк К. А. Способи досягнення конкурентних переваг суб'єктів аграрного сектору у ринковому середовищі. *Modern Economics*. 2022. № 32. С. 92–97. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V32\(2022\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V32(2022)-12).
12. Стройко Т. В. Основні аспекти формування інфраструктури аграрного ринку. *Формування ринкової економіки: зб. наук. пр. Спец. вип.: «Аграрна економічна освіта в розбудові конкурентоспроможності сільського господарства України»*. 2009. С. 567–574. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197264227.pdf> (дата звернення: 7.03.2013).
13. Яців Б. І. Селективна функція конкуренції у середовищі сільськогосподарських підприємств. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: «Економіка і менеджмент»*. 2018. Вип. 6. (76). С. 89–92. URL: <https://snaujournal.com.ua/index.php/journal/article/view/20> (дата звернення: 7.03.2013).

REFERENCES:

1. Vakulenko V. L. (2018) Osoblyvosti vplyvu derzhavnoi polityky na rozvytok ahrarynoho sektoru ekonomiky [Peculiarities of the influence of state policy on the development of the agrarian sector of the economy]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: «Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo» – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: "International Economic Relations and the World Economy"*, vol. 21, part 1, pp. 35–37. Available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/21_1_2018ua/9.pdf (accessed March 7, 2023).
2. Lupenko Yu. O. (2012) Formuvannia perspektyvnoi modeli silskoho hospodarstva Ukrainy [Formation of a perspective model of agriculture in Ukraine]. *Економіка АПК – Economy of agro-industrial complex*, vol. 11, pp. 10–14. Available at: http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2012/2012_11/12_11_02.pdf (accessed March 9, 2023).
3. Mazur K. V., Hontaruk Ya. V. (2022) Rozvytok marketynhu na rynku ahroprodovolchoi produktsii Vinnytskoi oblasti [Development of marketing on the market of agro-food products of Vinnytsia region]. *Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут" – Economic bulletin of NTUU "Kyiv Polytechnic Institute"*, vol. 23, pp. 160–165. Available at: 10.20535/2307-5651.23.2022.264656 (accessed March 9, 2023).
4. Mesel-Veseliak V. Ya. (2016) Efektyvnist hospodariuvannia novostvorenykh silskohospodarskykh pidpriemstv rynkovoho spriamuvannia v Ukraini [Effectiveness of management of newly created market-oriented agricultural enterprises in Ukraine]. *Економіка АПК – Economy of agro-industrial complex*, vol. 12, pp. 21–33. Available at: http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2016/12/e_apk_2016_12_5.pdf (accessed March 9, 2023).
5. Mukha R. A. (2019) Suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku silskohospodarskoi haluzi Ukrainy [Current state, problems and prospects of the development of the agricultural industry of Ukraine]. *Ефективна економіка – Efficient economy*, vol. 8. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.8.32.

6. Nemish D. V., Humeniuk M. M. (2022) Osnovy funktsionuvannya maloho ahrarynoho pidpryemnytstva v umovakh yevrointehratsii [Basics of functioning of small agrarian entrepreneurship in the conditions of European integration]. *Visnyk ahrarynoi nauky – Herald of Agrarian Science*, vol. 8 (833), pp. 79–88. DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202208-10>
7. Nepochatenko O. O., Ptashnyk S. A., Melnyk K. M. (2016) Teoretychni aspekty konkurentospromozhnosti silskohospodarskykh pidpryemstv [Theoretical aspects of competitiveness of agricultural enterprises]. *Ekonomika APK – Economy of agro-industrial complex*, vol. 12, pp. 33–36. Available at: http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2016/12/e_apk_2016_12_6.pdf (accessed March 7, 2023).
8. Nesenenko P. (2022) Metodychni pidkhody do otsinky efektyvnosti derzhavnogo rehuliuвання ahrarynoho sektoru [Methodical approaches to assessing the efficiency of state regulation of the agrarian sector]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: «Ekonomichni nauky» – Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Series: "Economic Sciences"*, vol. 4, pp. 288–296. Available at: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/09/2022-308-44.pdf> (accessed March 7, 2023).
9. Raiter N. (2016) Otsinka konkurentnoho seredovyshcha silskohospodarskykh pidpryemstv yak instrument efektyvnoho stratehichnoho upravlinnia [Evaluation of the competitive environment of agricultural enterprises as a tool of effective strategic management]. *Ahraryna ekonomika – Agrarian economy*, vol. 9 (1-2), № 1–2, pp. 75–82. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ae_2016_9_1-2_14 (accessed March 7, 2023).
10. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2022). Silske hospodarstvo Ukrainy 2021. [Agriculture of Ukraine 2021], Kyiv. Available at: ukrstat.gov.ua (accessed February 7, 2023). (in Ukrainian)
11. Sirenko N. M., Mikuliak K. A. (2022) Sposoby dosiahnennia konkurentnykh perevah subiektiv ahrarynoho sektoru u rynkovomu seredovyshchi [Ways to achieve competitive advantages of agricultural sector entities in the market environment]. *Modern Economics*, vol. 32, pp. 92–97. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V32\(2022\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V32(2022)-12).
12. Stroiko T. V. (2009) Osnovni aspekty formuvannya infrastruktury ahrarynoho rynku [Main aspects of the formation of the infrastructure of the agricultural market]. *Formuvannya rynkovoї ekonomiky: zb. nauk. pr. Spets. vyp.: «Ahraryna ekonomichna osvita v rozbudovi konkurentospromozhnosti silskoho hospodarstva Ukrainy» – Formation of the market economy: coll. of science Ave. Spec. issue: "Agrarian economic education in building the competitiveness of the agricultural economy of Ukraine"*, pp. 567–574. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/197264227.pdf> (accessed March 7, 2023).
13. Yatsiv B. I. (2018) Selektivna funktsiia konkurentsii u seredovyshchi silskohospodarskykh pidpryemstv [Selective function of competition in the environment of agricultural enterprises]. *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarynoho universytetu. Seriya: «Ekonomika i menedzhment» – Bulletin of the Sumy National Agrarian University. Series: "Economics and Management"*, vol. 6. (76), pp. 89–92. Available at: <https://snaujournal.com.ua/index.php/journal/article/view/20> (accessed March 7, 2023).